

Att intervjua elever om hållbar utveckling

Claes Malmberg, Högskolan i Halmstad

Den här texten består av fyra delar. Den första delen tar upp praktiska aspekter på intervjun som metod. Jag har inspirerats av Steinar Kvales bok *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Kvale 1997). Den andra delen behandlar de specifika frågor som är knutna till uppgiften som ska utföras i modulen *Hållbar utveckling*, del 2, moment C. Den tredje är en hjälp för att analysera intervjun. Den sista delen är en intervjuguide om grupparbete.

Praktiska aspekter

Syftet med din intervju är att lära känna elevers uppfattningar om olika aspekter på skolans arbete med hållbar utveckling för att få kunskap som kan vara till nytta i din framtida undervisning eller för arbetslagets planering.

Det är väsentligt att elevens egen röst kommer till tals under intervjun. Det låter enkelt. Men eftersom frågor, i skolans värld, ofta används för kunskapskontroll är det lätt att hamna i en situation som innebär att eleven ger de svar de tror förväntas av läraren. Därför är det viktigt att rama in intervjun så att det skapas förutsättningar för ett samtal. Eleven bör få en bakgrund till intervjun och bli orienterad om varför den genomförs. I det här fallet handlar det om att bidra till lärares förståelse om när, hur och varför skolarbete om hållbar utveckling ska genomföras.

De första minuterna är avgörande för att ge den intervjuade en uppfattning om intervjuaren. Vi vill att eleven pratar fritt och yttrar erfarenheter och känslor. Du skapar god kontakt genom att lyssna uppmärksamt och visar intresse, förståelse och respekt för det som eleven yppar. Samtidigt är det viktigt att du som intervjuare uppträder obesvärat.

Efter intervjun bör du återknyta till syftet och berätta vad du ska använda intervjun till. Du bör också runda av med en fråga, exempelvis: "Jag har inget mer att ta upp. Finns det något du vill tillägga innan vi avslutar? Är det något du vill fråga om?"

Intervjufrågor

När du ställer frågor bör du formulera dig på ett sätt som får eleven att uttrycka sina egna tankar och idéer. Frågorna bör vara enkla och få eleverna att svara. En inledande fråga behöver nästan alltid kompletteras med följdfrågor. Här följer några typer av frågor, formulerade med inspiration från Steinar Kvale, som kan vara användbara i den intervju som du ska genomföra:

- Inledande frågor. De ser olika ut beroende på vad du som intervjuare är intresserad av. Vad du bör ha i tankarna är att vara konkret så att eleven förstår frågorna du ställer. "Kan du berätta för mig [när ni senast hade en diskussion om hur vi kan lösa miljöproblem som t ex klimatförändringen?"

Hur kan vi påverka hur framtiden kommer att bli?”, Vem bestämmer hur framtiden ska se ut? Varifrån kommer framtidshopp? Varifrån kommer framtidshot? Kommer du ihåg en gång när...? Den här typen av frågor kan ge öppna och rika beskrivningar där den intervjuade återger upplevelser. Det är dimensioner du kan återkomma till.

- Uppföljande frågor. ”Kan du säga mer om det?”, ”Kan du ge fler exempel?”, ”Vad tänkte du då?”, ”Du nämner [att man inte kan lita på politiker], vad betyder det för dig?” Här söker intervjuaren efter svar som fördjupar det som den intervjuade sagt.
- Tolkande frågor. Det händer att man inte förstår vad den intervjuade menar. Då är det bra att ställa frågor såsom ”Du menar alltså att...?”
- Strukturerande frågor. Intervjuaren är ansvarig för intervjuens förlopp och bör därför tydliggöra när ett ämne anses uttömt och det är dags att byta till nästa aspekt. ”Jag skulle vilja ta upp ett annat ämne.”

Andra saker att tänka på är att använda pauser och tystnad. Det lockar ofta fram yttranden. Som intervjuare är man ofta rädd för tystnad vilket kan leda till att man pratar för mycket och lyssnar för lite.

Inspelning eller anteckning

Det bästa är om du spelar in en intervju och i efterhand skriver ner det som sägs. Det är enkelt att spela in – om utrustningen fungerar som den ska – men det tar väldigt lång tid att skriva ner – transkribera - det som sagts. Det finns metoder för att effektivisera den processen. Bland annat kan du sortera bort det som du inte tycker är intressant och endast använda det du anser vara viktigt för din undersökning.

För studien är det nog mer realistiskt, tidsmässigt, att du försöker minnas vad som sagts och göra anteckningar direkt efter intervjun. Du kan även skriva korta stolpar under intervjun eller låta en kollega föra anteckningar. Att låta en kollega anteckna innebär att du kan fokusera på att lyssna och fråga. Det skapar bättre kontakt med den du intervjuar.

Intervjuguide för hållbar utveckling

I en intervjuguide anges de ämnen som är föremål för undersökningen och i vilken ordning de tas upp. Här nedan följer de ämnen som är föremål för din undersökning. Till varje ämne finns ett antal frågor. Dessa är exempel och kan utvecklas och ändras av dig. De ska vara ett stöd för att genomföra intervjun. Under intervjun kommer eleven säkert in på andra spår. Då är det bra att vara dynamisk och följa dem. Intervjuguiden hjälper dig att komma tillbaka till de olika ämnena.

Ämnesövergripande och komplext

Kan du berätta hur du ser på att arbeta med jordens framtid/hållbar utveckling/miljöfrågor i skolan?

Kommer du ihåg någon gång när du arbetat med hållbar utveckling?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Hur ser du på att det innehåller så många ämnen?
 - Vilken sorts kunskaper behövs för att man ska bli bra på hållbar utveckling?
 - Vilka skolämnen sysslar med sådana kunskaper?
 - Vad är skälet till det?
 - ... (fler frågor)

Värderingar och intressekonflikter

Vad tycker du om att det finns så många olika åsikter i frågor om hållbar utveckling?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Är det viktigt att få rätt fakta om hur saker ligger till?
 - Vad tycker du om att det finns motsägelsefulla idéer om hur man bör göra?
 - Tillför det något att höra andra elevers åsikter?
 - Vad är skälet till det?
 - ... fler frågor?

Arbetsformer

Hur tycker du läraren ska lägga upp arbetet när klassen arbetar med hållbar utveckling?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Föredrar du helklass, grupparbete eller individuellt arbete?
 - Är något sätt mer tilltalande än något annat?
 - Ska eleverna få bestämma innehåll?
 - Vad är skälet till det?
 - ... fler frågor?

Samarbete med samhället

Hur kan skolan göra för att samarbeta med människor utanför skolan när ni arbetar med hållbar utveckling?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Hur ser du på att man bjuder in företrädare från organisationer eller partier, exempelvis Greenpeace eller Moderaterna?
 - Vad tycker du om att göra undersökningar på stan, exempelvis kolla vilka miljömärkta varor som finns i affärer?
 - Vad är skälet till det?

- ... fler frågor?

Påverkan och påverkas

Är det viktigt att du får säga vad du står för när det gäller hållbar utveckling? Hur ser du på din egen möjlighet och förmåga att bidra till att arbeta för HU?

Hur ser du på dina kamraters förmåga/möjligheter?

Är det viktigt att vi tänker lika eller bra att vi tänker olika om hur vi ska nå hållbar utveckling?

Vilka förändringar skulle du vilja se för att skolan och skolans olika verksamheter ska bli mer hållbara?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Hur ser du på att man bjuder in företrädare från organisationer eller partier, exempelvis Greenpeace eller Moderaterna?
 - Vad tycker du om att göra undersökningar på stan, exempelvis kolla vilka miljömärkta varor som finns i affärer?
 - Har du något exempel på att du har ändrat något i din livsstil och dina vanor efter att du lärt dig något om hållbar utveckling i skolan? Hur tänker du om det?
 - Vilka är det viktigt att lyssna på och tala med när man ska arbeta för hållbar utveckling?
 - Hur kan ni i skolan göra för att lära vad dessa andra har att säga/bidra med?
 - Vad är skälet till det?
 - ... fler frågor?

Analys av intervjun

Syftet med vår intervju är att kunna beskriva och tolka de aspekter som förekommer i elevers livsvärld i relation till hållbar utveckling i skolan. Man kan säga att den första delen av analysen sker i mötet med eleven och när man lyssnar på elevens berättelse. Man tolkar det som sägs under intervjun och bär det med sig till tillfället då man ska sammanfatta och strukturera det som sagts.

Jag kommer här ta upp hur du kan kategorisera en intervju. I stället för att använda intervjuguidens fem aspekter ska vi tematisera intervjuerna med nya kategorier. Det finns några teman som ofta förs fram som viktiga i forskning och undervisning om hållbar utveckling. De bygger på begreppet handlingskompetens som finns beskrivet i fördjupningstexten ”Intressekonflikter och handlingskompetens”.

- Kognitiv dimension. Det handlar om hur kunskap om hållbar utveckling förs fram. Hur vill eleven att fakta ska presenteras? Vilken kunskap för eleven fram (naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig) fram som viktig?
- Social dimension. Det handlar om betydelsen av det gemensamma. Hur ser eleven på att arbeta tillsammans med andra? Hur ska samhället blandas in? Menar eleven att det är viktigt att man ska påverka andra?
- Värdebaserad dimension. Det handlar om värdefrågor. Hur ser eleven på att olika intressegruppers perspektiv förs fram? Hur ser eleven på frågor som inte har ett självklart rätt svar, som man behöver ta ställning till? Hur uppfattas kritisk granskning?
- Personlighetsdimension. Det handlar om att ta ansvar, agera, förändra och få sin röst hörd, det vill säga tilltron till den egna förmågan och den egna betydelsen. Hur ser eleven på att den egna åsikten får utrymme och kan föras fram? Är eleven beredd att förändra sitt beteende? Ser elever snarare lösningar på ett strukturellt politiskt plan än på ett personligt och individuellt? Finns det utrymme för att visa motstånd mot rådande normer?

De här kategorierna kan vara en hjälp för att se ett gemensamt mönster. Ett annat sätt är att leta efter mönster i det som träder fram i intervjuerna. Det är ofta mer tidskrävande.

Grupparbete – en intervjuguide

Om du är intresserad kan du gå vidare med frågor som handlar om grupparbete. Grupparbete är en central fråga i relation till en undervisning för hållbar utveckling. Den har även en aktualitetsgrad i förhållande till PISA – resultaten från 2015. De visar att Sverige ligger över OECD genomsnittet men att det är stor skillnad mellan pojkar och flickors förmåga att samarbeta. Flickorna klarar det generellt bättre än pojkarna.

Uppgiftens i grupparbete – Hur ser eleverna på uppgiftens utformning?

Tycker du om att arbeta med uppgifter som handlar om att samla in fakta?

Hur ser du på uppgifter som handlar om att ta reda på olika gruppers uppfattningar om exempelvis vindkraft?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Uppgiften kan vara faktabaserad och lyda: Hur påverkar olika födoämnen klimatförändringen?
 - Den kan vara problemorienterad och lyda: Hur ska skolan förändra menyerna i matsalen för att minska utsläpp av växthusgaser?
 - Den kan vara perspektivgivande uppgift: Hur ställer sig olika intressegrupper sig till att bygga vindkraftverk i kommunen?
 - Den kan vara argumenterande och lyda: Sammanställ argument för en intressegrupp som är positiv till kärnkraft. Ta samtidigt reda på vad motståndarnas argument kan vara. Vilka värden botten argumenten i?
 - Vilken karaktär föredrar du? Vilket är skälet till det?
 - ... (fler frågor)

Gruppen. Val av grupp - Hur ser eleverna på gruppsammansättningen?

Tycker du sammansättningen av gruppen har betydelse?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Lika eller olika gruppdeltagare?
 - Pojkar och flickor?
 - Lärare eller elever bestämmer gruppsammansättningen?
 - Vad föredrar du? Vilket är skälet till det?
 - ... (fler frågor)

Fördelning av arbetet - Hur ser eleverna på arbetsdelningen?

Hur tycker du man ska dela upp arbetet?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Är det bra om man delar upp arbetet så att var och en ansvarar för varje del?
 - Är det bra om man jobbar tillsammans med samma frågeställning?
 - Vad föredrar du? Vilket är skälet till det?
 - ... (fler frågor)

Redovisning av grupparbete

Hur tycker du redovisningen ska gå till?

- Aspekter att komplettera frågan med:
 - Redovisningen kan se ut på olika sätt. A) Inlämning av en skriftlig redovisning. B) Muntlig presentation. C) Debatt.
 - Vad föredrar du? Vad är skälet till det?
 - ... (fler frågor)

Har du erfarenhet av en gruppuppgift som varit givande?

Vad är skälet till det?

Referenser

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.